

Górski, Zbigniew

Itinerarium Mszczuja II (1264-1294)

Acta Universitatis Nicolai Copernici. Historia 8 (54), 55-72

1973

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Zakład Archiwistyki

Zbigniew Górski

ITINERARIUM MSZCZUJA II
(1264—1294)

Znaczenie badań nad itinerariami. Zestawienie miejsc pobytu Mszczuja II w latach 1264—1294. Omówienie itinerarium.

Przedmiotem niniejszego artykułu jest próba zestawienia itinerarium Mszczuja II ostatniego z książąt Pomorza Gdańskiego. Itinerarium w piśmiennictwie starożytnym oznaczało: dziennik podróży lub jej opis zawierający informacje o trasach i warunkach podróży¹.

Badanie itinerariów osób panujących na pierwszy rzut oka wydaje się mało ciekawe lub nieprzydatne, w praktyce stanowi niejednokrotnie nieocenioną pomoc dla historyka. Jest ono niezastąpione dla ustalenia i sprawdzenia dat dokumentów wychodzących z kancelarii władcy. Itinerarium pozwala niekiedy na wyjaśnienie różnych szczegółów z historii politycznej. Na podstawie itinerarium poznajemy sieć dróg oraz szybkość podróżowania².

Literatura omawiająca itineraria władców polskich jest znikoma. Jedynie Stanisław Kętrzyński w pracy *O elementach chronologicznych dokumentów Kazimierza Wielkiego*, dał głębsze uzasadnienie powiązania itinerarium z datacją dokumentów³. Inni historycy, jak: Fryderyk Papeé⁴, Ludwik Kolankowski⁵ i Władysław Łęga⁶, podają jedynie itinera-

¹ *Wielka Encyklopedia Powszechna*, t. 5, Warszawa 1965, s. 139.

² Nota J. Ochmańskiego z pracy N. G. Biereżkowa, *O itinerariach wielkich książąt litewskich, ułożonych w oparciu o Metrykę Litewską (1481—1530)*, Studia Źródłoznawcze, t. 11, 1966, s. 224.

³ S. Kętrzyński, *O elementach chronologicznych dokumentów Kazimierza Wielkiego*, Kraków 1914, s. 118—125.

⁴ F. Papeé, *Polska i Litwa na przełomie wieków średnich*, Kraków 1904, s. 381—404, opracował itinerarium Kazimierza Jagiellończyka za lata 1480—1493. Zob. również R. Maurer, *Itinerarium Władysława Jagiełły (1386—1387)*, Biblioteka Warszawska, t. 3, 1877, s. 32; S. Kwiatkowski, *Itinerarium Władysława Warneńczyka. Album uczącej się młodzieży polskiej poświęcony J. I. Kraszewskiemu*, Lwów 1879, s. 453 i n.

ria poszczególnych władców. Ostatnio Antoni Gąsiorowski omówił itinerarium Władysława Jagiełły za lata 1402—1433⁷.

Ze sprawą itinerarium wiąże się zagadnienie szybkości podróżowania oraz szlaków komunikacyjnych. Wymienione zagadnienia pozostają ze sobą w ścisłej łączności. W polskiej nauce średniowiecznej brak opracowań na temat przeciętnej szybkości podróżowania. Raczej marginalnie wypowiadali się w tej sprawie S. Kętrzyński⁸, G. Labuda⁹ i inni. Z historyków niemieckich zagadnieniami tymi zajmował się F. Ludwig¹⁰.

Jeżeli chodzi o zagadnienie szlaków komunikacyjnych na Pomorzu Gdańskim w średniowieczu, sprawą tą zajmował się Kazimierz Ślaski¹¹. Pomorskie szlaki handlowe w XII i XIII w. najlepiej zobrazuje załączona mapa.

W XII i XIII w. na tereny Pomorza Wschodniego prowadziło z Wielkopolski kilka szlaków. Najważniejszym z nich był tzw. szlak „nadmorski”, biegnący z Inowrocławia przez Bydgoszcz, Wyszogród, Świecie, Starogard, Skarszewy do Gdańska. Szlak ten miał również odgałęzienie: Gniezno, Żnin, Nakło, Kamień, Tuchola, Raciąż, Skarszewy. Między

⁷ L. Kolanowski, *Zygmunt August Wielki Książę Litewski do roku 1548*, podał itinerarium tego władcy za lata 1543—1548, Lwów 1913, s. 390—393.

⁸ W. Łęga, *Spółczesność i państwo gdańsko-pomorskie w XII i XIII wieku*, Poznań 1956. Zob. Irena Sułkowska, *Księgi polskiej kancelarii Koronnej w drugiej połowie XV w.*, Studia Źródłoznawcze, t. 6 (1961), s. 98—99, zestawia daty pobytu króla Kazimierza Jagiellończyka w Koronie z datami wpisów do ksiąg Metryki (lata 1492); A. C. Peyer, *Das Reisekönigtum des Mittelalters*, Vierteljahrschrift für Sozial und Wirtschaftsgeschichte, 51/1964, s. 1—21.

⁹ A. Gąsiorowski, *Długoszowe itineraria królewskie*, Roczniki Historyczne, R. 36, 1970, s. 109—126. Ostatnio I. Hlavaček, *Die Itinerare der Böhmischen Herrscher bis zum Jahre 1253 aus Verwaltungsgeschichtlicher Sicht*, omówił itinerarium książąt i królów czeskich, Folia Diplomatica I, 1971, s. 113—127. Już w trakcie druku niniejszego artykułu ukazała się praca A. Gąsiorowskiego, *Itinerarium króla Władysława Jagiełły 1386—1434*, Warszawa 1972.

⁸ S. Kętrzyński, op. cit., s. 122—125.

⁹ G. Labuda, *Ibrahim ibn Jakub*, Roczniki Historyczne, t. 16, 1946, s. 168.

¹⁰ F. Ludwig, *Untersuchungen Über die Reise und Marchesgeschwindigkeit im XII und XIII Jahrhundert*, Berlin 1897.

¹¹ Mapkę oraz wiadomości o szlakach handlowych Pomorza podają za K. Ślaskim, *Łądowe szlaki handlowe Pomorza w XI—XIII w.*, Zapiski Historyczne, t. 34, 3/1969, s. 29—45. Szlakami handlowo-komunikacyjnymi na Pomorzu zajmowali się: S. Weymann, *Cła i drogi handlowe w Polsce Piastowskiej*, Poznań 1938; W. Łęga, *Obraz gospodarczy Pomorza Gdańskiego XII i XIII w.*, Poznań 1949; E. Rozenkranz, *Początki i ustrój miast Pomorza Gdańskiego do schyłku XIV stulecia*, Gdańsk 1962; T. Hirsch, *Danzigs Handels- und Gewerbegeschichte unter der Herrschaft des Deutschen Ordens*, Leipzig 1858; W. Kowalenko, *Najdawniejsze związki Prastowian i Stowian z Bałtykiem*, Przegląd Zachodni, 1—2/1951; H. Ziółkowska, *Pomorze a handel bałtycki w okresie wczesno-historycznym*, Przegląd

Skarszewami a Gdańskiem szlaki te łączyły się w jeden, wytyczony jeszcze w XII w. przez księcia Grzysława. Trakt ten posiadał odgałęzienie biegnące z Gdańska przez Oksywie do Pucka. Oprócz tych szlaków był jeszcze trakt przecinający puszcze Pomorza Gdańskiego, łączący Złotów ze Sławnem. Drugi wariant traktu nadwiślańskiego prowadził z Gniezna przez Żnin, Bydgoszcz, Świecie, Nowe, Gniew, Pelplin, Garcz, Lubiszewo, Tczew do Gdańska. Pomorze Wschodnie z Zachodnim łączył trakt prowadzący z Gdańska przez Rumie, Słupsk, Sławno, Koszalin, Łekno, Kołobrzeg do Szczecina.

Itinerarium Mszczuja II zostało ułożone na podstawie jedynie źródeł dyplomatycznych, mianowicie autentycznych dokumentów wystawionych przez tegoż księcia¹². Przekazane nam przez źródła itinerarium Mszczuja jest fragmentaryczne. Wynika to z dwóch przyczyn: 1) nie wszystkie pobyty księcia na terenie Pomorza Gdańskiego zostały odnotowane przez współczesne źródła; 2) do naszych czasów zachowała się tylko część i to raczej znikoma materiału źródłowego.

Zachodni 1—2/1951. Literaturę przedmiotu podaję za W. Szulistem. *Ważniejsze szlaki handlowo-komunikacyjne północno-zachodniego Pomorza Gdańskiego w XV—XVIII w.*, Zapiski Historyczne, t. 35, 3—4/1970, s. 99.

¹² Itinerarium zostało ułożone w oparciu o 143 autentyczne dokumenty Mszczuja II wystawione w latach:

1264 — 1 dokument	1276 — 2 dokumenty	1286 — 6 dokumentów
1266 — 1 dokument	1277 — 4 dokumenty	1287 — 4 dokumenty
1268 — 1 dokument	1278 — 2 dokumenty	1288 — 9 dokumentów
1269 — 2 dokumenty	1279 — 4 dokumenty	1289 — 5 dokumentów
1270 — 1 dokument	1280 — 5 dokumentów	1290 — 10 dokumentów
1271 — 1 dokument	1281 — 6 dokumentów	1291 — 4 dokumenty
1272 — 1 dokument	1282 — 9 dokumentów	1292 — 5 dokumentów
1273 — 4 dokumenty	1283 — 12 dokumentów	1293 — 7 dokumentów
1274 — 4 dokumenty	1284 — 10 dokumentów	1294 — 9 dokumentów
1275 — 6 dokumentów	1285 — 7 dokumentów	

oraz 5 dokumentów Przemysła II, w których występuje Mszczuj II. Podstawowym wydawnictwem źródłowym, z którego korzystałem, to *Pommerellisches Urkundenbuch*, wydany przez M. Perlbacha, Gdańsk 1862, (cyt. dalej PU), które dostarczyło mi 146 dokumentów, ponadto 1 dokument został wydany przez K. Zielińską, w Zeszytach Naukowych UMK, Historia V, s. 16—19 i 1 dokument w *Zbiorze dokumentów małopolskich*, wydali Irena Sułkowska-Kuraś i Stanisław Kuraś, cz. V, dokumenty z lat 1401—1440, Wrocław 1970, nr 1491. W wykazie uwzględniono również dokumenty posiadające datę dzienną i roczną (lub tylko roczną), a nie mające zaznaczonej miejscowości, w której dany dokument został wystawiony przez Mszczuja II w latach 1264—1294. W. Łęga w pracy *Spółczesność i państwo gdańsko-pomorskie w XII i XIII wieku*, Poznań 1956, s. 206—208, zestawiał itineraria książąt Pomorza Gdańskiego. Itinerarium Mszczuja II ułożył W. Łęga w oparciu o 92 autentyczne dokumenty, które mają „...dokładnie datowane miejsca postoju książąt według dyplomów...” (s. 206). W przypadku itinerarium Mszczuja II autor nie uwzględnił 13 dokumentów, które mają datę roczną, a w 2 wy-

ITINERARIUM MSZCZUJA II (1264—1294)

20 IX	1264	Kamień ¹³ ,	1 X	1273	Gdańsk ²⁴ ,
1 VI	1266	(prawdopodobnie Świecie) ¹⁴ ,	2 I	1274	Świecie ²⁵ ,
3 I	1268	Chełmno ¹⁵ ,	13 I	1274	Świecie ²⁶ ,
1 IV	1269	Choszczno ¹⁶ ,	18 III	1274	Słupsk ²⁷ ,
3 V	1269	Słupsk ¹⁷ ,	8 IX	1274	(brak miejscowości) ²⁸ ,
	1270	Świecie ¹⁸ ,	14 V	1275	Słupsk ²⁹ ,
	1271	(brak miejscowości) ¹⁹ ,	20 IX	1275	Świecie ³⁰ ,
10 II	1272	Gdańsk ²⁰		1275	Świecie ³¹ ,
3 IX	1273	„in ponte Drawe” ²¹ ,	14 V	1276	Słupsk ³² ,
8 IX	1273	Świecie ²² ,		1276	Świecie ³³ ,
28 IX	1273	Gdańsk ²³ ,	19 VI	1277	Gdańsk ³⁴ ,

padkach i dzienną oraz „miejsce postoju” księcia. Są to dokumenty: PU, nr 369 (1283 Świecie), 384 (1284 Słupsk), 416 (1286 Gdańsk), 435 (1288 Słupsk), 437 (24 VIII 1288 Słupsk), 439 (26 III 1288 Słupsk), 444 (1288 Sławno), 475 (c. 1290 Nowe), 492 (1292 Gdańsk), 439 (1292 Gdańsk), 504 (1293 Gdańsk), 511 (1294 Słupsk) i 519 (1294 Świecie).

¹³ Ibid., nr 206.

¹⁴ Ibid., nr 214. Dokument wystawiony dla rycerza Czcbora. Jako świadek występuje m. in.: „Arnoldo palatino”. Arnold jako świadek występuje jedynie w dokumentach wystawionych w Świeciu przez Świętopełka i Mszczuja II. Ibid., nr 155 (1253)... „Arnoldus filius Arnoldi quondam palatini”. Ibid., nr 181 i 182 (1260): „pincerna Arnoldo”. Ibid., nr 257 (1273) „Arnoldo castellanio” Ibid., nr 260 (1274) „...Arnoldo castellano”. Ibid., nr 260 (1274) „...Arnoldo castellano eiusdem castri”. Biorąc to pod uwagę oraz fakt, że w tym czasie Mszczuj II posiadał tylko dzielnicę świecką, wydzieloną mu przez Świętopełka ok. 1264 r.; patrz K. Zielińska, *Zjednoczenie Pomorza Gdańskiego z Wielkopolską pod koniec XIII w.*, Toruń 1968, s. 18, możemy wnioskować, że dokument ten został wystawiony przypuszczalnie w Świeciu.

¹⁵ Ibid., nr 225.

¹⁶ Ibid., nr 238.

¹⁷ Ibid., nr 239.

¹⁸ Ibid., nr 245.

¹⁹ Ibid., nr 248.

²⁰ Ibid., nr 251.

²¹ Ibid., nr 256.

²² Ibid., nr 257.

²³ Ibid., nr 258.

²⁴ Ibid., nr 259.

²⁵ Ibid., nr 260.

²⁶ Ibid., nr 263.

²⁷ Ibid., nr 264.

²⁸ Ibid., nr 267.

²⁹ Ibid., nr 270.

³⁰ Ibid., nr 271.

³¹ Ibid., nr 273, 274, 275 i 276.

³² Ibid., nr 281.

³³ Ibid., nr 283.

³⁴ Ibid., nr 287 i 288.

21 VI	1277	Gdańsk ³⁵ ,	16—22 VIII	1280	Gdańsk ⁴⁴ ,
28 VI	1277	(prawdopodobnie Gdańsk) ³⁸ ,	16 X	1280	Rzepka ⁴⁵ ,
	1278	Gdańsk ³⁷ ,	(3 III-1 XI)	1281	Lubin (w Wielkopolsce) ⁴⁶ ,
	1278	Świecie ³⁸ ,			
10 II	1279	(prawdopodobnie Gdańsk) ³⁹ ,		1281	(brak miejscowości) ⁴⁷ ,
30 VI	1279	Gdańsk ⁴⁰ ,	1 XI	1281	Gdańsk ⁴⁸ ,
20 XI	1279	(brak miejscowości) ⁴¹ ,	10 XI	1281	Oliwa ⁴⁹ ,
9 VI	1280	Świecie ⁴² ,	21 XII	1281	Słupsk ⁵⁰ ,
31 VII	1280	Gdańsk ⁴³ ,	28 XII	1281	Świecie ⁵¹ ,

³⁵ K. Zielińska, *Przywilej Mszczuja II z 1277 r. dla kasztelana puckiego Czcihora*, Zeszyty Naukowe UMK, Historia V, s. 16.

³⁸ PU, nr 289. Dokument wystawiony dla opactwa cystersów w Oliwie. Jako świadek w tym dokumencie występuje między innymi: „...Johannes abbas de Olyua. Andolfus et Elgenes monachi ibidem...”. Świadcowie ci występują i w innych dokumentach wystawionych dla cystersów. W dokumencie z 1 XI 1281 r. wystawionym w Gdańsku dla opactwa w Oliwie (ibid., nr 326), jako świadkowie występują: „...Johannes abbas..., Andolfus, custos Olyuensis”. Z tego samego miesiąca i tego samego roku (10 XI 1281) zachował się dokument wystawiony w Oliwie (ibid., nr 327), dla klasztoru cystersów w Żarnowcu. Również i w tym dokumencie jako świadkowie występują: „Johannes abbas... Andolfus custos”. Biorąc pod uwagę fakt, że zachowały się 4 dokumenty z czerwca 1277 r., z tego 3 są wystawione w Gdańsku, różnica między pierwszym dokumentem, a ostatnim wynosi 9 dni oraz mając na uwadze świadków, którzy występują w omawianym dokumencie możemy przypuszczać, że dokument ten został wystawiony prawdopodobnie w Gdańsku.

³⁷ Ibid., nr 300.

³⁸ Ibid., nr 301.

³⁹ Ibid., nr 302 i 304. Odbiorcą dokumentów jest klasztor cystersów w Żarnowcu. Świadcowie występujący w dokumencie 302 a mianowicie: „...Johannes abbas de Olyua, Gherlacus prior, Elgerus cellerarius sacerdotis et monachi ibidem, Weycel palatinus in Gdańsk, Andeas iudex et Vinzlaus subcamerarius ibidem, Johannes Nossala et Stanislaus cubicularii ducis...” występują również w falsyfikacie pochodzącym z 8 II 1270 r., a którego odbiorcą są także cystersi z Żarnowca (ibid., nr 303). Na podstawie listy świadków możemy przypuszczać, że dokument 302 został wystawiony prawdopodobnie w Gdańsku.

⁴⁰ Ibid., nr 308.

⁴¹ Ibid., nr 311.

⁴² Ibid., nr 313.

⁴³ Ibid., nr 314.

⁴⁴ Ibid., nr 315.

⁴⁵ Ibid., nr 317a.

⁴⁶ Ibid., nr 331. Przybliżoną datę dzienną zjazdu lubińskiego podają za K. Zielińską, *Zjednoczenie Pomorza Gdańskiego z Wielkopolską pod koniec XIII w.*, Toruń 1968, s. 46.

⁴⁷ Ibid., nr 330.

⁴⁸ Ibid., nr 326.

⁴⁹ Ibid., nr 327.

⁵⁰ Ibid., nr 329.

⁵¹ Ibid., nr 318 i 319.

15 II	1282	Kępno ⁵² ,	25 III	1284	(brak miejscowości) ⁶⁷ ,
18 V	1282	Milicz (na Śląsku) ⁵³ ,	(przed 29 VI	1284	Słupsk) ⁶⁸ ,
29 VI	1282	(brak miejscowości) ⁵⁴ ,	29 VI	1284	(brak miejscowości) ⁶⁹ ,
30 IX—5 X	1282	Świecie ⁵⁵ ,	20 VII	1284	Sławno ⁷⁰ ,
4 X	1282	Świecie ⁵⁶ ,	(przed 13 IX	1284	brak miejscowości) ⁷¹ ,
5 X	1282	Nowe ⁵⁷ ,	13 IX	1284	Nakło ⁷² ,
12 XI	1282	Garcz ⁵⁸ ,	16 IX	1284	Wyszogród ⁷³ ,
	1282	Świecie ⁵⁹ ,	21 IX	1284	Świecie ⁷⁴ ,
5 III	1283	Gdańsk ⁶⁰ ,	14 X	1284	Słupsk ⁷⁵ ,
7 III	1283	Gdańsk ⁶¹ ,	1284	Słupsk ⁷⁶ ,	
16 IV	1283	Słupsk ⁶² ,	25 IV	1285	Słupsk ⁷⁷ ,
6 VII	1283	Darłowo ⁶³ ,	18 II	1285	Gdańsk ⁷⁸ ,
26 VII	1283	Świecie ⁶⁴ ,	16 IV	1285	Sławno ⁷⁹ ,
28 VII	1283	Świecie ⁶⁵ ,	8 V	1285	Rumia ⁸⁰ ,
	1283	Świecie ⁶⁶ ,	1285	Słupsk ⁸¹ ,	

⁵² Ibid., nr 333.

⁵³ Ibid., nr 337.

⁵⁴ Ibid., nr 339.

⁵⁵ Ibid., nr 341.

⁵⁶ Ibid., nr 342.

⁵⁷ Ibid., nr 343.

⁵⁸ Ibid., nr 346.

⁵⁹ Ibid., nr 349 i 350.

⁶⁰ Ibid., nr 351, 353 i 355.

⁶¹ Ibid., nr 358.

⁶² Ibid., nr 360.

⁶³ Ibid., nr 361.

⁶⁴ Ibid., nr 362, 363, 364 i 365.

⁶⁵ Ibid., nr 368.

⁶⁶ Ibid., nr 369.

⁶⁷ Ibid., nr 370.

⁶⁸ Ibid., nr 371. Datę dzienną podaję za wydawcą.

⁶⁹ Ibid., nr 372.

⁷⁰ Ibid., nr 373.

⁷¹ Ibid., nr 374.

⁷² Ibid., nr 375 i 531. Dokument wystawiony przez Przemysła II, króla Polski, 19 X 1295 r. w Gdańsku dla klasztoru oliwskiego. W dokumencie tym Przemysł II wspomina, że Mszczuj II w Nakle (w latach dziewięćdziesiątych XIII w.) polecił szczególniej opiece miejsce pochowania książąt Pomorza Gdańskiego — klasztor w Oliwie.

⁷³ Ibid., nr 378.

⁷⁴ Ibid., nr 381.

⁷⁵ Ibid., nr 382.

⁷⁶ Ibid., nr 384.

⁷⁷ Ibid., nr 389.

⁷⁸ Ibid., nr 391 i 392.

⁷⁹ Ibid., nr 393.

⁸⁰ Ibid., nr 394.

⁸¹ Ibid., nr 399.

	1285	Gniezno ⁸² ,		1288	Sławno ⁹⁷ ,
4 I	1286	Gdańsk ⁸³ ,	5 III	1289	Byszewo ⁹⁸ ,
20 III	1286	Byszewo ⁸⁴ ,	23 IV	1289	Gdańsk ⁹⁹ ,
	1286	(brak miejscowości) ⁸⁵ ,	8 V	1289	Świecie ¹⁰⁰ ,
	1286	Gdańsk ⁸⁶ ,	23 VI	1289	(brak miejscowości) ¹⁰¹ ,
3 II	1287	Słupsk ⁸⁷ ,	3 VIII	1289	Tczew ¹⁰² ,
15 IV	1287	Gdańsk ⁸⁸ ,	31 XII	1289	Puck ¹⁰³ ,
22 IV	1287	Malechowo ⁸⁹ ,	10 I	1290	(brak miejscowości) ¹⁰⁴ ,
23 XI	1287	Słupsk ⁹⁰ ,	26 III	1290	Gdańsk ¹⁰⁵ ,
13 V	1288	Wyszogród ⁹¹ ,	8 IV	1290	Gdańsk ¹⁰⁶ ,
14 V	1288	Rzepka ⁹² ,	9 IV	1290	Gdańsk ¹⁰⁷ ,
30 VI	1288	Słupsk ⁹³ ,	24 IV	1290	Świecie ¹⁰⁸ ,
	1288	Słupsk ⁹⁴ ,	2 VII	1290	Słupsk ¹⁰⁹ ,
24 VIII	1288	Słupsk ⁹⁵ ,	23 X	1290	Gniezno ¹¹⁰ ,
26 VIII	1288	Słupsk ⁹⁶ ,	c.	1290	Nowe ¹¹¹ ,

⁸² Ibid., nr 400.

⁸³ Ibid., nr 401, 402 i 403.

⁸⁴ Ibid., nr 405.

⁸⁵ Ibid., nr 415.

⁸⁶ Ibid., nr 416.

⁸⁷ Ibid., nr 417.

⁸⁸ Ibid., nr 420.

⁸⁹ Ibid., nr 421.

⁹⁰ Ibid., nr 426.

⁹¹ Ibid., nr 431.

⁹² Ibid., nr 432, *Zbiór dokumentów małopolskich*, wyd. I. Sułkowska-Kuraś i S. Kuraś, część V dokumenty z lat 1401—1440, Wrocław 1970, nr 1491.

⁹³ Pommerell. Urkb., nr 434.

⁹⁴ Ibid., nr 435.

⁹⁵ Ibid., nr 437. Miejscowość podają za G. Labudą, *Historia Pomorza*, t. I, cz. 1, s. 535.

⁹⁶ Ibid., nr 438 i 439.

⁹⁷ Ibid., nr 444.

⁹⁸ Ibid., nr 447.

⁹⁹ Ibid., nr 449.

¹⁰⁰ Ibid., nr 452.

¹⁰¹ Ibid., nr 453.

¹⁰² Ibid., nr 454.

¹⁰³ Ibid., nr 443.

¹⁰⁴ Ibid., nr 462.

¹⁰⁵ Ibid., nr 463.

¹⁰⁶ Ibid., nr 464.

¹⁰⁷ Ibid., nr 465.

¹⁰⁸ Ibid., nr 466.

¹⁰⁹ Ibid., nr 468.

¹¹⁰ Ibid., nr 472, 473 i 474.

¹¹¹ Ibid., nr 475. Przybliżoną datę roczną podają za wydawcą.

5 II	1291 (brak miejscowości) ¹¹² ,	1293	Gdańsk ¹²⁴ ,
3 IV	1291 Gdańsk ¹¹³ ,	18 I	1294 Słupsk ¹²⁵ ,
1 V	1291 Kościerzyna ¹¹⁴ ,	6 II	1294 Świecie ¹²⁶ ,
	1291 Swornigacie ¹¹⁵ ,	31 III	1294 Raciąż ¹²⁷ ,
29 VI	1292 Świecie ¹¹⁶ ,	3 V	1294 Gniezno ¹²⁸ ,
29 IX	1292 Świecie ¹¹⁷ ,		1294 Słupsk ¹²⁹ ,
	1292 Gdańsk ¹¹⁸ ,	14 VI	1294 Słupsk ¹³⁰ ,
	1292 Świecie ¹¹⁹ ,	15 VI	1294 Słupsk ¹³¹ ,
13 VII	1293 Gdańsk ¹²⁰ ,	27 IX	1294 Świecie ¹³² ,
7 IX	1293 Świecie ¹²¹ ,		1294 Świecie ¹³³ ,
13 XII	1293 Świecie ¹²² ,	X	1294 Świecie ¹³⁴ ,
(około 13 XII	1293 prawdopodobnie	9 X	1294 Gdańsk ¹³⁵ ,
	Świecie) ¹²³ ,	14 X	1294 Gdańsk ¹³⁶ .

¹¹² Ibid., nr 476.

¹¹³ Ibid. nr 477.

¹¹⁴ Ibid., nr 478.

¹¹⁵ Ibid., nr 483.

¹¹⁶ Ibid., nr 485.

¹¹⁷ Ibid., nr 487 i 488.

¹¹⁸ Ibid., nr 492.

¹¹⁹ Ibid., nr 493.

¹²⁰ Ibid., nr 496 i 497.

¹²¹ Ibid., 499.

¹²² Ibid., nr 501 i 502.

¹²³ Ibid., nr 503. Dokument dla cystersów z Pelplina, świadkowie występujący w tym dokumencie, zwłaszcza: „...Paulus palatinus in Swecz, Stanislaus castellanus, Johannes plebanus ibidem Andreas interpres...”, występują również w dokumencie z 13 XII 1293 r. wystawionym w Świeciu także dla cystersów z Pelplina (ibid., nr 501). Pozwala to przypuszczać, że dokument nr 503 został wystawiony prawdopodobnie około 13 XII 1293 r. w Świeciu.

¹²⁴ Ibid., nr 504.

¹²⁵ Ibid., nr 505.

¹²⁶ Ibid., nr 506.

¹²⁷ Ibid., nr 507.

¹²⁸ Ibid., nr 509.

¹²⁹ Ibid., nr 511.

¹³⁰ Ibid., nr 512.

¹³¹ Ibid., nr 513.

¹³² Ibid., nr 515.

¹³³ Ibid., nr 519.

¹³⁴ Ibid., nr 516. Dokument Przemysła II, w którym na prośbę Mszczuja II potwierdza jego darowiznę na rzecz kościoła Św. Jana w Swornigaciach.

¹³⁵ Ibid., nr 517. Dokument Przemysła II, który ponownie za zgodą i na prośbę Mszczuja II potwierdza darowiznę Sambora i Mszczuja II dla klasztoru w Pelplinie.

¹³⁶ Ibid., nr 518. Dokument Przemysła II, w którym również na prośbę Mszczuja II potwierdza jego darowiznę dla Elbląga.

ALFABETYCZNY WYKAZ MIEJSCOWOŚCI I CZĘSTOTLIWOŚCI PRZEBYWANIA
W NICH MSZCZUJA II W LATACH 1264—1294

1. Byszewo	— 2 razy	15. Nakło	— 2 razy
2. Chełmno	— 1 raz	16. Nowe	— 2 „
3. Choszczno	— 1 „	17. Oliwa	— 1 raz
4. Darłowo	— 1 „	18. Puck	— 1 „
5. Garcz	— 1 „	19. Raciąż	— 1 „
6. Gdańsk	— 34 razy	20. Rumia	— 1 „
7. Gniezno	— 5 „	21. Rzepka	— 2 razy
8. Kamień	— 1 „	22. Sławno	— 3 razy
9. Kępno	— 1 „	23. Słupsk	— 22 razy
10. Kościerzyna	— 1 „	24. Swornigacie	— 1 raz
11. Lubin	— 1 „	25. Świecie	— 40 razy
12. Malechowo	— 1 „	26. Tczew	— 1 raz
13. Milicz	— 1 „	27. Wyszogród	— 2 razy
14. Most na rzece Drawie	— 1 „		

Przedstawione wyżej miejscowości, w których przebywał Mszczuj II występują w 132 dokumentach. Itinerarium książęce obejmuje 26 miejscowości nie tylko na terenie Pomorza Gdańskiego, ale również w Wielkopolsce i na Śląsku, a w jednym wypadku miejsce, w którym książę przebywał zostało określone jako: „in ponte Drawe”. Z itinerarium wynika, że najczęściej Mszczuj II przebywał w trzech miejscowościach: w Świeciu 40 razy, w Gdańsku 34 razy i w Słupsku 22 razy. W pozostałych miejscowościach książę przebywał na ogół po kilka razy, i tak w Gnieźnie 5 razy, Byszewie, Nakle, Nowem, Rzepce i Wyszogrodzie po 2 razy i w 16 miejscowościach Mszczuj II był tylko 1 raz.

Analizując itinerarium księcia pod kątem częstotliwości pobytu głównie w trzech miejscowościach, a mianowicie Świeciu, Gdańsku i Słupsku, możemy zauważyć pewne prawidłowości mimo szczupłego materiału źródłowego. W Świeciu Mszczuj II przebywał najczęściej w miesiącach: wrześniu 8 razy (i to raczej w drugiej jego połowie); następnie lipcu i grudniu 5 razy; czerwcu 3 razy; styczniu i październiku 2 razy; lutym, kwietniu i maju 1 raz. Nie spotykamy natomiast pobytu księcia w Świeciu w miesiącach marcu, sierpniu i listopadzie (co nie przesądza, że Mszczuj II w tych miesiącach nie mógł być w Świeciu). Świecie było głównym ośrodkiem południowej części Pomorza Gdańskiego, siedzibą kasztelanii i palacji¹³⁷, leżało na drodze do Wielkopolski i Śląska. Było niejako „etapem” podróży

¹³⁷ K. Ślaski, *Podziały terytorialne Pomorza w XII—XIII w.*, Prace Komisji Historycznej PTPN, t. 18, 4/1960, s. 209.

Mszczuja II na wiece do Rzepki¹³⁸, Lubina¹³⁹, Kępna¹⁴⁰, Nakła¹⁴¹, Wyszogrodu¹⁴². W Świeciu odbywały się również wiece dzielnicowe (26 VII 1283)¹⁴³ i międzydzielnicowe (1292)¹⁴⁴. Ponadto ciążenie Pomorza Gdańskiego ku Wielkopolsce, jego powiązania z Kujawami, musiało sprzyjać znaczeniu Świecia i częstemu występowaniu jego w itinerarium książęcym.

Mszczuj II przebywał zapewne najczęściej w Gdańsku, który był jego stołecznym grodem. W znanych nam 34 pobytach księcia w Gdańsku, najczęściej przebywał w miesiącach kwietniu 7 razy, czerwcu 5 razy, październiku 3 razy, w lutym, lipcu i sierpniu 2 razy, w styczniu, wrześniu i listopadzie 1 raz. Natomiast w maju i grudniu nie możemy stwierdzić pobytu księcia w Gdańsku¹⁴⁵. W Gdańsku odbywały się wiece dzielnicowe (1278, 23 IV 1289)¹⁴⁶ i międzydzielnicowe (5 III 1283)¹⁴⁷.

Słupsk to trzecia miejscowość, która najczęściej występuje w itinerarium książęcym. I tak w Słupsku książę przebywał w czerwcu 4 razy, w maju i sierpniu 3 razy, w lutym 2 razy, w styczniu, marcu, kwietniu, lipcu, listopadzie i grudniu 1 raz. Nie spotykamy natomiast pobytu Mszczuja II w Słupsku we wrześniu i październiku. Słupsk był również miejscem wieców międzydzielnicowych, chociaż dysponujemy w tym wypadku tylko 1 przekazem źródłowym (23 XI 1287)¹⁴⁸ i siedzibą palatyna.

Przedstawiona powyżej charakterystyka pobytów Mszczuja II jest na pewno niepełna, co wynika z zaznaczonego już wyżej niezachowania się pełnego materiału źródłowego oraz nieuchwycenia przez współczesne źródła wszystkich pobytów księcia na terenie Pomorza Gdańskiego.

Itinerarium Mszczuja II pozostaje w ścisłym związku z prowadzoną przez niego ożywioną działalnością polityczną i osobistym sprawowaniem władzy na Pomorzu Gdańskim. Po śmierci Świętopełka (10 I 1266), Mszczuj II posiadał praktycznie tylko dzielnicę świecką, wydzieloną mu najpóźniej w 1264 r. przez Świętopełka; natomiast młodszy syn Święto-

¹³⁸ PU, nr 317a.

¹³⁹ Ibid., nr 331.

¹⁴⁰ Ibid., nr 333.

¹⁴¹ Ibid., nr 375.

¹⁴² Ibid., nr 431.

¹⁴³ Ibid., nr 363—365.

¹⁴⁴ Ibid., nr 493.

¹⁴⁵ Należy jednak przypuszczać, że święta Bożego Narodzenia spędzał Mszczuj II najczęściej w stołecznym Gdańsku. Za pobytom księcia w ostatnich dniach grudnia w Gdańsku, przemawia poza argumentami natury logicznej wystawienie przez niego trzech dokumentów w dniu 4 I 1286 r., PU, nr 401—403.

¹⁴⁶ PU, nr 300, 449.

¹⁴⁷ Ibid., nr 351, 353 i 355.

¹⁴⁸ Ibid., nr 426.

pełka Warcisław, dzielnicę gdańską, którą objął po śmierci ojca¹⁴⁹. Jednakże Mszczuj II, nigdy nie pogodził się z faktem, że został pozbawiony dzielnicy gdańskiej. Dnia 20 IX 1264 r. w Kamieniu oddaje księciu szczecińskiemu Barnimowi i jego dziedzicznym następcom ziemię świecką po swojej śmierci¹⁵⁰. K. Zielińska stwierdza, że prawdopodobnie ten krok Mszczuja II, był odpowiedzią na decyzję przekazania przez Świętopełka Gdańska, dla młodszego Warcisława II¹⁵¹. Po śmierci ojca, obaj bracia występują na ogół zgodnie do 3 V 1269 r., a w 1267 r. wspólnie prowadzą wojnę z Zakonem Krzyżackim¹⁵². Za pośrednictwem Ottokara czeskiego, 3 I 1268 r. został zawarty pokój z Zakonem Krzyżackim w Chełmnie¹⁵³. Dnia 1 IV 1269 r. w Choszcznie, Mszczuj II zawarł układ z margrabiami brandenburskimi Janem, Ottonem i Konradem, dzięki czemu, m. in. książę uzyskał zabezpieczenie granicy od strony Pomorza Zachodniego oraz sprzymierzeńców do walki z bratem¹⁵⁴. Stosunki między braćmi były jeszcze w pierwszej połowie 1269 r. formalnie poprawne, skoro Warcisław II występuje jako główny świadek w dokumencie Mszczuja I wystawionym w Słupsku 3 V 1269 r.¹⁵⁵ W okresie od 3 V 1269 do 1270 r. miały miejsce następujące wydarzenia: uwięzienie Mszczuja II przez Warcisława II, następnie uwolnienie Mszczuja II oraz wypędzenie Warcisława II (druga połowa 1270 r.)¹⁵⁶. Z roku 1270 zachował się dokument Mszczuja II wystawiony w Świeciu, w którym daruje klasztorowi w Łeknie wieś Smolno pod Puckiem¹⁵⁷. Omawiany wyżej dokument dotyczy wsi leżącej w dzielnicy Warcisława II, a więc mógł być wystawiony już po jego wygnaniu. Warcisław II mógł liczyć na wygnaniu na pomoc stryja Sambora II (któremu Mszczuj II odebrał w 1268 r. dzielnicę tczewską). Sytuację Mszczuja II pogarszał jeszcze fakt, że z początkiem 1270 r. ziemia sławieńska przeszła w posiadanie Wisława rugijskiego. W takiej sytuacji Mszczuj II w niedatowanym dokumencie z 1270/1271 r. zwraca się ponownie do margrabiów brandenburskich: Jana, Ottona i Konrada o pomoc, obiecując w zamian Gdańsk. Datą a quo tego dokumentu, jak przypuszcza K. Zielińska, „będzie data zajęcia przez Mszczuja II stołecznego Gdańska, a więc druga połowa 1270 r., ad quem — śmierć Warcisława w pierwszej poło-

¹⁴⁹ Chronologię wydarzeń lat 1264—1272 omawia K. Zielińska, *Zjednoczenie Pomorza z Wielkopolską*, s. 18—33.

¹⁵⁰ PU, nr 206.

¹⁵¹ K. Zielińska, op. cit., s. 19, uwagi w przyp. 67.

¹⁵² K. Zielińska, op. cit., s. 19.

¹⁵³ PU, nr 225.

¹⁵⁴ Ibid., nr 238.

¹⁵⁵ Ibid., nr 239.

¹⁵⁶ K. Zielińska, op. cit., s. 25—26.

¹⁵⁷ Ibid., nr 245.

wie 1271 r.”¹⁵⁸. Latem 1271 r. Mszczuj II pomógł Bolesławowi Pobożnemu zlikwidować rządy Siemomysła (zięcia Sambora oraz sprzymierzeńca Zakonu Krzyżackiego) na Kujawach, w wyniku czego udało się Mszczujowi II odzyskać utraconą przez Świętopelka w 1243 r. kasztelanię wyszogrodzką¹⁵⁹. Margrabia Konrad nie myślał jednak rezygnować z okazji, jaka nadarzyła się w związku z prośbą Mszczuja II. Kiedy książe pomorski zajęty był na Kujawach, Konrad zdobył Gdańsk. Mszczuj II z pomocą Bolesława Pobożnego odzyskał ponownie Gdańsk prawdopodobnie w styczniu 1272 r.¹⁶⁰.

Gdańsk po raz pierwszy w itinerarium Mszczuja II występuje jako miejsce wystawienia dokumentu z 10 II 1272 r. dla mieszczan tczewskich¹⁶¹. Następny zachowany dokument wystawił Mszczuj II dopiero 3 IX 1273 r. na „drawskim moście”¹⁶². W okresie 19 miesięcy, jakie dzielą te dwa dokumenty, możemy przypuszczać, że Mszczuj II zajęty był przywracaniem porządku w całej dzielnicy pomorskiej. „Na „drawskim moście” doszło do ponownego spotkania Mszczuja II z margrabiami brandenburskimi: Janem, Ottonem i Konradem. Księciu pomorskiemu oraz margrabiom zależało na usunięciu Wisława rugijskiego z ziemi sławieńskiej¹⁶³. Mszczuj II na mocy tego układu między innymi zrezygnował z ziemi słupsko-sławieńskiej na rzecz margrabiów, przyjmując ziemię tę z ich rąk jako lenno¹⁶⁴. Po zawarciu układu z margrabiami, książe udaje się do Świecia¹⁶⁵. Forsowna musiała to być podróż, kiedy w przeciągu 5 dni Mszczuj II przebył drogę, jak to wynika z załączonej mapki, około 205 km. Daje to średnio 41 km w ciągu dnia. Jeszcze w tym samym miesiącu przebywał Mszczuj II w Gdańsku, do którego przybył 28 IX¹⁶⁶.

Niezwykle wymownym przykładem fragmentaryczności zachowanego materiału źródłowego jest brak źródłowego potwierdzenia pobytu księcia w stołecznym Gdańsku w okresie niemal 4 lat — po 1 X 1273 r.¹⁶⁷, a przed 19 VI 1277 r.¹⁶⁸.

Z 1278 r. zachował się dokument wystawiony przez Mszczuja II w Gdańsku dla joannitów, którym nadaje Lubiszewo, zwalniając wieś od

¹⁵⁸ K. Zielińska, op. cit., s. 27.

¹⁵⁹ K. Zielińska, op. cit., s. 29.

¹⁶⁰ K. Zielińska, op. cit., s. 33.

¹⁶¹ PU, nr 251.

¹⁶² Ibid., nr 256.

¹⁶³ K. Zielińska, op. cit., s. 35.

¹⁶⁴ PU, nr 256.

¹⁶⁵ Ibid., nr 257.

¹⁶⁶ Ibid., nr 258.

¹⁶⁷ Ibid., nr 259.

¹⁶⁸ Ibid., nr 287 i 288.

wszelkich powinności¹⁶⁹. Przywilej ten został wystawiony na wiecu, jak na to wskazuje zwrot: „et aliquam plures nobiles et ignobiles fide digni”. Instytucja wiecu jest w tym czasie właściwością ustroju państwowego w całej Polsce¹⁷⁰. Wiec rozpatrywał sprawy pokoju i przymierza z innymi księstwami, zagadnienia terytorialne (odszkodowania i zamiany obszarów), osądzał przestępstwa przeciw państwu i panującemu oraz spory prywatne. Franciszek Bujak rozróżnia wiece dzielnicowe i polityczne (międzydzielnicowe). Dzielnicowe dzieli na: wiece walne (ze wszystkich ziem danego księcia, odbywane normalnie raz lub dwa razy w roku, a wyjątkowo zwoływane w razie potrzeby jako nadzwyczajne) oraz wiece zwyczajne (odbywane w poszczególnych ziemiach)¹⁷¹.

W sierpniu 1278 r., wykorzystując zaangażowanie się margrabiów brandenburskich w wojnie między Ottokarem czeskim a Rudolfem Habsburgiem, jak i w walce z arcybiskupem magdeburskim, Bolesław Pobożny razem z Mszczujem II podjęli wyprawę przeciw Marchii. Wyprawa ta pozwoliła Bolesławowi Pobożnemu wzmocnić panowanie nad Notecią, a Mszczujowi II odzyskać ziemię sławieńską, co oznaczało całkowite zjednoczenie Pomorza Gdańskiego¹⁷². W okresie lata 1279 r., książę przebywał w Gdańsku¹⁷³, skąd udał się na wiec, który odbył się 16 X 1280 r. w Rzepce. Wiec ten miał charakter polityczny („Acta sunt hec publice in colloquio”)¹⁷⁴. Mszczuj II zawarł układ z księciem kujawskim Siemomyślem, który po kilkuletnim wygnaniu wrócił w 1278 r. do swojej dzielnicy i uzyskawszy poparcie księcia krakowskiego Leszka Czarnego domagał się zwrotu Wyszogrodu.

W zawartym w Rzepce układzie, obie strony doszły do porozumienia na tej zasadzie, że Mszczuj II zatrzymał dożywotnio kasztelanię wyszogrodzką, która po jego śmierci miała przejść pod panowanie Siemomyśla oraz zobowiązał się uposażyć córki Sambora, Salomeę i Gertrudę¹⁷⁵. Po ure-

¹⁶⁹ Ibid., nr 300. Zachowany materiał źródłowy dostarcza również fragmentaryczne wiadomości o wiecach, które odbywały się na Pomorzu Gdańskim za panowania Mszczuja II; 1278 Gdańsk (dzielnicowy), 16 X 1280 Rzepka (międzydzielnicowy), 1281 Lubin (międzydzielnicowy), 15 II 1282 Kępno (międzydzielnicowy), 5 III 1283 Gdańsk (międzydzielnicowy), 26 VI 1283 Świecie (dzielnicowy) 13 IX 1284 Nakło (międzydzielnicowy), 16 IX 1284 Wyszogród (międzydzielnicowy), 23 XI 1287 Słupsk (międzydzielnicowy), 13 V 1288 Wyszogród (międzydzielnicowy), 14 V 1288 Rzepka (międzydzielnicowy), 23 IV 1289 Gdańsk (dzielnicowy), 1292 Świecie (międzydzielnicowy).

¹⁷⁰ R. Grodecki, *Polska Piastowska*, Warszawa 1969, s. 223—224.

¹⁷¹ F. Bujak, *O wiecach w Polsce do końca wieku XIII. Studia Historyczne ku czci Stanisława Kutrzeby*, t. 1, Kraków 1938, s. 59.

¹⁷² K. Zielińska, op. cit., s. 37.

¹⁷³ PU, nr 308.

¹⁷⁴ Ibid., nr 317a.

¹⁷⁵ *Historia Pomorza*, t. 1, do roku 1466, cz. 1, s. 533.

gulowaniu spraw spornych z Siemomysłem, Mszczuj II mógł skupić uwagę na Zakonie Krzyżackim, który rozpoczął proces przeciw niemu¹⁷⁶. W celu wzmocnienia swej pozycji wobec Zakonu, Mszczuj II zabiegał odtąd o zacieśnienie sojuszu z Wielkopołską. Wyrazem tego był wiec, który odbył się w 1281 r. w Lubiniu. Charakter wiecu potwierdzają zwroty „Acta sunt hec publice” i „alis quam pluribus astantibus viris”¹⁷⁷. Z Lubina Mszczuj II udaje się z powrotem na Pomorze. W ciągu listopada i grudnia, jak to wynika z itinerarium, książę odbył częściowy objazd Pomorza Gdańskiego. W listopadzie był w Gdańsku¹⁷⁸ i Oliwie¹⁷⁹, skąd traktem biegnącym w kierunku Pomorza Zachodniego udał się do Słupska¹⁸⁰. W Słupsku książę był na pewno 21 XII, a 28 XII spotykamy go już w Świeciu¹⁸¹. Przypuszczalna trasa podróży księcia biegła przez Sławno, Polanów, Szczytno, Chojnicę, Tucholę do Świecia. Trasa ta według mapki wynosi około 195 km, co daje średnią szybkość podróżowania 24,3 km dziennie. Jest to w tym wypadku szybkość minimalna, ponieważ książę niekoniecznie musiał opuścić Słupsk już 21 XII, a z drugiej strony mógł przybyć do Świecia na 1—2 dni przed 28 XII.

Kontynuując rozmowy rozpoczęte w Lubiniu, Mszczuj II ponownie spotyka się 15 II 1282 r. w Kępnie¹⁸² z Przemysłem II, któremu przekazuje swoje księstwo drogą darowizny „za życia” z tym zastrzeżeniem, że będzie je w imieniu księcia wielkopolskiego posiadał dopóki ten nie zechce przejąć władzy¹⁸³.

Umowa kępińska stała się nie tylko atutem Mszczuja II w rozgrywce z Krzyżakami, ale przede wszystkim wyrazem woli całego społeczeństwa Pomorza Gdańskiego¹⁸⁴.

Z Kępna Mszczuj II udał się do Milicza, gdzie 18 V 1282 r. odbył się proces pomorsko-krzyżacki¹⁸⁵. Zakonowi Krzyżackiemu chodziło o zrealizowanie zapisów książąt pomorskich: Sambora, Racibora i Mszczuja II dotyczących ziemi gniewskiej, białugardzkiej oraz posiadłości w ziemi świeckiej, nowskiej i tymawskiej¹⁸⁶. W wyniku mediacji legata papieskiego Fi-

¹⁷⁶ K. Zielińska, op. cit., s. 45.

¹⁷⁷ PU, nr 331.

¹⁷⁸ Ibid., nr 326.

¹⁷⁹ Ibid., nr 327.

¹⁸⁰ Ibid., nr 329.

¹⁸¹ Ibid., nr 318 i 319. Datę roczną rozwiązują według stylu *a circumcissione* nie można jednak wykluczyć za wydawcą rozwiązania według początku roku *a nativitate*.

¹⁸² Ibid., nr 333.

¹⁸³ K. Jasiński, *Zapis Pomorza Gdańskiego przez Mszczuja II w roku 1282*, *Przegląd Zachodni*, t. 8, 5—6/1952, s. 176.

¹⁸⁴ K. Zielińska, op. cit., s. 78.

¹⁸⁵ PU, nr 337.

¹⁸⁶ K. Zielińska, op. cit., s. 83.

lipa, została zawarta umowa między Mszczujem II a Zakonem Krzyżackim, w wyniku której Mszczuj II między innymi musiał oddać Zakonowi ziemię gniewską¹⁸⁷. Z Milicza ksiązę wrócił na Pomorze¹⁸⁸. Na przełomie września i października przebywał Mszczuj II w Świeciu¹⁸⁹. W październiku ksiązę wystawił dwa dokumenty 4 X w Świeciu¹⁹⁰ i 5 X w Nowem¹⁹¹. Odległość między tymi miejscowościami wynosi około 32 km (podróż z całą pewnością Mszczuj II odbył traktem, który łączył Świecie z Nowem).

W Gdańsku odbył się wiec, na który ksiązę „cum consilio simul et consensu baronum ac militum” czyni nadania na rzecz klasztoru cysterskiego w Oliwie¹⁹². W końcu lipca tego roku (26) na wiecu w Świeciu, Mszczuj II przekazuje wsie Skrobotowo i Witomin na rzecz biskupa włocławskiego Albierza, a w dokumencie zaznaczono, że ksiązę czyni powyższą donację: „cum baronibus nostris sollemniter et publice”¹⁹³.

Dwa lata po umowie zawartej w Kępnie odbył się wiec międzydzielnicowy 13 IX 1284 r. w Nakle, „...actum est in Nakel in colloquio”, na którym przedstawiciele społeczeństwa pomorskiego złożyli przysięgę wierności wybranemu przez Mszczuja II spadkobiercy¹⁹⁴. Z Nakła Mszczuj II udaje się do Wyszogrodu, gdzie 16 IX odbył się wiec międzypaństwowy, na którym pośredniczył w sporze między Wiesławem biskupem włocławskim a Konradem, wielkim mistrzem Zakonu Krzyżackiego¹⁹⁵. Z Wyszogrodu przez Świecie¹⁹⁶ ksiązę udał się do Słupska¹⁹⁷. W 1285 r. w świetle zachowanego materiału Mszczuj II przebywał w Słupsku¹⁹⁸, Gdańsku¹⁹⁹, Sławnie²⁰⁰, Rumii²⁰¹ i Gnieźnie²⁰². Dnia 23 XI 1287 r. w Słupsku²⁰³ odbył się zjazd trzech ksiąząt: Bogusława IV oraz Przemysła II i Mszczuja II, którzy przybyli celem zawarcia przymierza przeciw margrabiom brandenburskim i Wisławowi. Wszyscy trzej ksiązęta wspólnie wystawili dokument potwierdzający dobra klasztoru bukowskiego.

¹⁸⁷ Ibid., s. 87.

¹⁸⁸ PU, nr 341.

¹⁸⁹ Ibid.

¹⁹⁰ Ibid., nr 342.

¹⁹¹ Ibid., nr 343.

¹⁹² Ibid., nr 353.

¹⁹³ Ibid., nr 365.

¹⁹⁴ Ibid., nr 375.

¹⁹⁵ Ibid., nr 378.

¹⁹⁶ Ibid., nr 381.

¹⁹⁷ Ibid., nr 382.

¹⁹⁸ Ibid., nr 389.

¹⁹⁹ Ibid., nr 391 i 392.

²⁰⁰ Ibid., nr 393.

²⁰¹ Ibid., nr 394.

²⁰² Ibid., nr 400.

²⁰³ Ibid., nr 426.

W 1288 r. odbyły się dwa wiece: 13 V w Wyszogrodzie Mszczuj II, w obecności arcybiskupa gnieźnieńskiego Jakuba Świnki i biskupa kujawskiego Wiśława oraz dygnitarzy pomorskich, wymienia z klasztorem byszewskim Zławieś na wieś Słupino „Actum et datum publice in Wissegrad”²⁰⁴. Nazajutrz 14 V na zjeździe międzydzielnicowym w Rzepce²⁰⁵, Przemysł II i Mszczuj II uzyskali zgodę arcybiskupa i kapituły gnieźnieńskiej na zamianę wsi Gardny na Ujmę, którą Mszczuj II przekazał księżnie Eufrozynie, swej byłej małżonce. W połowie sierpnia był w Słupsku²⁰⁶, gdzie zawarł związek małżeński z Sulisławą w obecności Przemysła II²⁰⁷. W Gdańsku 23 IV 1289 r. odbył się wiec, na którym ksiązę doprowadził do ugody między klasztorem oliwskim i żukowskim, w sprawie odszkodowania za Oksywie „Actum et datum publice”²⁰⁸. Od 26 III 1290²⁰⁹ do 9 IV²¹⁰ Mszczuj II był w Gdańsku, skąd udał się do Świecia²¹¹, a stamtąd do Słupska²¹². Otrzymałszy wiadomość o objęciu przez Przemysła II rządów w dzielnicy krakowskiej udaje się do Wielkopolski²¹³.

Pobyty Mszczuja II w Wielkopolsce poświadczają dokumenty wystawione 23 X 1290 w Gnieźnie²¹⁴. Z Gniezna ksiązę udaje się z powrotem na Pomorze Gdańskie, gdzie przebywa przez cały 1291 r.²¹⁵ W 1292 r. w Świeciu odbył się wiec międzydzielnicowy, na którym Mszczuj II w obecności: „...totius principes Polonie iudicium et baronum” czyni nadanie na rzecz Janka bratanka swojej żony²¹⁶.

W lipcu 1293 r. ksiązę był w Gdańsku²¹⁷, skąd udał się do Świecia²¹⁸. Dnia 18 stycznia 1294 r. Mszczuj II przebywał w Słupsku²¹⁹, z początkiem lutego (6) spotykamy go w Świeciu²²⁰, a pod koniec marca (31) był w Raciażu²²¹, prawdopodobnie w drodze do Wielkopolski, gdzie przebywał na

²⁰⁴ Ibid., nr 431.

²⁰⁵ Ibid., nr 432.

²⁰⁶ Ibid., nr 434 i 435.

²⁰⁷ K. Zielińska, op. cit., s. 101.

²⁰⁸ PU, nr 449.

²⁰⁹ Ibid., nr 463.

²¹⁰ Ibid., nr 465.

²¹¹ Ibid., nr 466.

²¹² Ibid., nr 468.

²¹³ K. Zielińska, op. cit., s. 101.

²¹⁴ PU, nr 472—474.

²¹⁵ Ibid., nr 477, 478, 483.

²¹⁶ Ibid., nr 493.

²¹⁷ Ibid., nr 496 i 497.

²¹⁸ Ibid., nr 499, 501 i 502.

²¹⁹ Ibid., nr 505.

²²⁰ Ibid., nr 506.

²²¹ Ibid., nr 507.

początku maja (3) w Gnieźnie²²². Z Gniezna ksiązę udał się do Słupska przypuszczalnie drogą przez Nakło, Złotów, Szczytno, Polanów i Sławno. Do Słupska przybył 14 VI, gdzie był również i 15 VI²²³. Ostatni zachowany dokument Mszczuja II, który posiada datę dzienną, został wystawiony 27 IX w Świeciu²²⁴. W październiku Przemysł II wystawia dokument potwierdzający posiadłości kościoła Św. Jana w Swornigaciach²²⁵. Ze Świecia Mszczuj II z Przemysłem II udali się do Gdańska, skąd pochodzą ostatnie dwa dokumenty wystawione jeszcze za życia Mszczuja II przez Przemysła II²²⁶. Ostatni z książąt Pomorza Gdańskiego zmarł 25 XII 1294 r. w Gdańsku, a pochowany został w klasztorze cystersów w Oliwie²²⁷.

Itinerarium było powiązane z ożywioną działalnością polityczną, którą prowadził Mszczuj II, a przede wszystkim ze sposobem rządzenia, opartym na osobistym sprawowaniu władzy. Na podstawie itinerarium można ustalić, w których miejscowościach szczególnie często ksiązę przebywał. Itinerarium dostarcza również wiadomości o szybkości podróżowania Mszczuja II (średnia szybkość w świetle omówionych przykładów waha się w granicach od 24,3 km do 41 km) oraz o wiecach odbytych na terenie Pomorza Gdańskiego i Wielkopolski, w których brał osobiście udział.

Zbigniew Górski

DAS ITINERAR DES MSZCZUJ (MESTWIN) II

(1264—1294)

(Zusammenfassung)

In dem Aufsatz wird der Versuch unternommen, das Itinerar des letzten Herzogs von Pommern, Mszczuj II., zusammenzustellen. Das Itinerar wurde aufgrund von 142 authentischen Urkunden Mszczuj's II., die in den Jahren 1264—1294 ausgestellt worden sind und von 5 Urkunden des Przemysł II., in denen Mszczuj II. vorkommt, zusammengestellt. Die Hauptquellensammlung bildet hierfür das von

²²² Ibid., nr 509.

²²³ Ibid., nr 512 i 513.

²²⁴ Ibid., nr 515.

²²⁵ Ibid., nr 516.

²²⁶ Ibid., nr 517 i 518.

²²⁷ Gdańsk jest ostatnią miejscowością, w której Mszczuj II przed swoją śmiercią przebywał; zob. PU, nr 517 i 518 i tu z pewnością zmarł (25 XII 1294 r.); *Historia Pomorza*, t. 1, cz. 1, s. 536. W dokumentach z 5 III 1283 r. wystawionych w Gdańsku dla cystersów z Oliwy (PU, nr 355) ksiązę zaznacza, że tam obok przodków swoich pragnie być pochowany „...ecclesie et domui nostre Olive, in qua domino favente una cum progenitoribus nostris sepeliri cupimus” i z 7 III 1283 r. „...in quo et nos domino volente cupimus sepeliri” (PU, nr 358).

M. Perlbach 1882 herausgegebene Pommerellische Urkundenbuch, wovon 145 Urkunden ausgenutzt wurden; 1 Urkunde wurde von K. Zielińska in den *Zeszyty Naukowe UMK, Historia, V, S. 16—19* und ebenfalls eine in dem *Zbiór dokumentów małopolskich*, hrsg. v. J. Sułkowska-Kuraś und St. Kuraś, T. V: Dokumenty z lat 1401—1440, Wrocław 1970, Nr 1491, herausgegeben.

Die Untersuchungen über die Itinerare bilden eine unersetzliche Grundlage für die Feststellung und Überprüfung der Daten in den aus der Kanzlei des Herrschers hervorgekommenen Urkunden. Sie lassen manchmal einige Einzeleiten aus der politischen Geschichte im neuen Lichte erscheinen. Aufgrund des Itinerars lernen wir das Straßennetz und die Reisegeschwindigkeit des Mszczuj II. kennen, die im Lichte erwähnter Beispiele 21, 4 bis 41 Km pro Tag betrug. Wenn man das Itinerar auf die Aufenthaltsfrequenz des Herzogs in bestimmten Ortschaften untersucht, läßt es sich feststellen, daß es hauptsächlich Świecie (40 mal), Gdańsk (36 mal) und Słupsk (22 mal) waren, wo er verweilte. Im allgemeinen umfaßt das Itinerar 26 Ortschaften nicht nur in Pommerellen, sondern auch in Großpolen und Schlesien. Die Aufenthalte Mszczuj's II. in den genannten drei Ortschaften lassen sich leicht erklären. Świecie bildete den Mittelpunkt des südlichen Teiles von Pommerellen, war Sitz der Kastellanei und der Palatie, es lag an dem Wege nach Großpolen und Schlesien und war somit eine „Etappe“ bei den Reisen Mszczuj's II zu den Tagungen in Rzepka, Lubin, Kepno, Nakło und Wyszogród. In Świecie fanden auch Land- (26. 6. 1283) und Ländertage (1292) statt. Darüber hinaus mußte das Gravitiere Pommerellens nach Großpolen und seine Verbindungen mit Kujawien die Bedeutung von Świecie hervorheben und sein öfteres Erscheinen in dem herzoglichen Itinerar veranlassen.

Mszczuj II. verweilte wahrscheinlich am öftesten in Gdańsk, obwohl das Itinerar darüber keine Hinweise enthält. Gdańsk war ja die Hauptburg des Herzogs. Hier fanden die Land- (1278, 23. 4. 1289) und die Ländertage (5. 3. 1283) statt. Słupsk ist der dritte in dem Itinerar meistgenannte Ort. In Słupsk fanden ebenfalls Ländertage statt, obwohl wir dafür über nur eine Quellenüberlieferung verfügen.

Zum Schluß sei es noch vermerkt, daß das Itinerar des Mszczuj II. in einem engen Zusammenhang mit des Herzogs lebhafter politischen Tätigkeit und der versuchen, daß nicht alle Aufenthalte des Herzogs in Pommerellen in den Quellen persönlichen Machtausübung in Pommerellen verbleibt. Das durch die Quellen überlieferte Itinerar Mszczuj's II. ist fragmentarisch. Die Ursachen dessen sind darin zu rzeichnen wurden, und, daß nur ein geringer Teil des Quellenmaterials bis auf unsere Zeit erhalten worden ist.